

JECLJANJE IN TEMPERAMENT

STUTTERING AND TEMPERAMENT

Jerneja Novšak Brce
Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani
Jerneja.novsak@pef.uni-lj.si

Povzetek

Različni avtorji se strinjajo, da je jecljanje multifaktorska motnja, kar pomeni, da mora biti temu primerno tudi ocenjevanje, diagnostika in obravnava (Conture, 2001; Logan, Yaruss, 1999; Vanryckeghem, Brutten, 1997; Zebrowski, Kelly, 2002). V procesu diagnosticiranja jecljanja je potrebno upoštevati afektivne, vedenjske in kognitivne vidike motnje jecljanja (Vanryckeghem, Brutten, 2007).

Raziskave kažejo, da je temperament posameznika pomemben dejavnik pri jecljanju. Pri otrocih, ki jecljajo, so v primerjavi z otroci, ki govorijo tekoče, različni raziskovalci odkrili manjšo prilagodljivost, manjšo sposobnost usmerjene pozornosti/vztrajanje in negativnost razpoloženja.

V članku predstavljamo pregled različnih raziskav o temperamentu otrok, ki jecljajo, saj je pomembnost poznavanja temperamenta otrok, ki jecljajo, v njegovem vplivu na otrokov razvoj in na potek motnje jecljanja, zaradi česar otroci, ki jecljajo, potrebujejo sprotno obravnavo in prilagojeno terapijo.

Ključne besede: jecljanje, temperament, otroci, ki jecljajo, prilagodljivost, usmerjena pozornost, razpoloženje

Abstract

Different authors agree that stuttering is a multifactorial disorder which requires correspondingly evaluation, diagnosis and treatment (Conture 2001; Logan, Yaruss, 1999; Vanryckeghem, Brutten, 1997; Zebrowski, Kelly, 2002). The process of diagnosing stuttering should take into account the affective, behavioral and cognitive aspects of the stuttering disorder (Vanryckeghem, Brutten, 2007).

Researches show that the temperament of the individual is an important factor in stuttering. In children who stutter, compared with children who are fluent different researchers discovered less adaptability, less focused attention/persistence and negativity mood.

This paper presents an overview of the various researches on temperament in children who stutter as the importance of knowing the temperament of children who stutter is in its impact on child development and development of the stuttering disorder, resulting that children who stutter require ongoing treatment and personalized therapy.

Key words: stuttering,temeprament, children who stutter, adaptability, focus attention, mood

Uvod

Tudi avtorji Zimmerman (1980), Starkweather in drugi (1990), Smith (1999), De Nil (1999) se strinjajo, da je jecljanje multifaktorska govorna motnja, ki zajema psihološke, psihosocialne, jezikovne vidike, naučeno vedenje in socialno ter čustveno komponento. Govorčeva osebnost in poslušalčeva reakcija na jecljanje govorca sta, po

mnenju Riley in Riley (2000), dva od treh najpomembnejših faktorjev, ki prispevajo k začetku jecljanja. Novejše teorije in raziskave pa ugotavljajo, da na jecljanje pomembno vplivajo tudi temperamentne značilnosti posameznika, a vendar so si rezultati teh raziskav, kot bomo videli v prispevku, pogosto nasprotujoči.

Temperament in njegova vloga

Večina teorij temelji na tem, da se temperament nanaša na biološko osnovane individualne razlike, ki so relativno stabilne skozi čas in se pojavijo v zgodnjem razvoju (Goldsmith, 1987). Rothbart definira temperament kot razlike posameznika v reaktivnosti in samoregulaciji (Rothbart idr., 2001). Reaktivnost se nanaša na vzburjenost fizioloških in senzornih odgovorov sistema, samoregulacija pa je proces, ki lahko oblikuje (olajša ali inhibira) posameznikovo reaktivnost. Temperament se pod vplivom genetike, razvoja in izkušenj skozi čas spreminja iz večje razvitosti reaktivnosti pri malčkih do bolj izgrajenega sistema samoregulacije pri starejših otrocih, ugotavljajo Putnam in drugi (2001).

Kot pravi Strealu (1998), je povsem jasno, da temperament posameznika igra pomembno vlogo za njegov razvoj in delovanje. Raziskovalci so ugotovili, da vpliva na kognitivni razvoj (Miceli idr., 1998; Singer in Fagen, 1992, v Anderson idr., 2003), na akademske dosežke (Martin idr., 1988; Martin idr., 1994, v Anderson idr., 2003), na vedenje (Kyrios in Prior, 1990, v Anderson idr., 2003) in na jezikovno napredovanje (Dixon in Shore, 1997; Dixon in Smith, 2000, v Anderson idr., 2003). Vsa ta odkritja pa so seveda raziskovalce vodila v ugotavljanje povezav med temperamentnimi značilnostmi ter različnimi govornimi in jezikovnimi motnjami, kot sta upočasnen govorno-jezikovni razvoj (Paul in Kellogg, 1997, v Anderson idr., 2003) in jecljanje (Embrechts idr., 2000; Lewis in Goldberg, 1997, v Anderson idr., 2003).

Temperament in jecljanje

Kot je razbrati iz različnih virov je precej raziskovalcev, ki so se ukvarjali z jecljanjem, menilo, da ima temperament pomembno vlogo pri etiologiji jecljanja. Douglass in Quarrington (1952, v Seery idr., 2007) sta predlagala delitev oseb, ki jecljajo, na introvertne in ekstravertne, in sicer je delitev zasnovana na vzgoji otroka. Yairi (2007) je naštel nekaj preteklih klasifikacij podtipov jecljanja, ki so temeljile na osebnosti. Guitar (2006) je predvideval, da občutljiv (reaktiven) temperament prispeva k ranljivosti otroka in k razvoju jecljanja. Otroke, ki jecljajo, dražljaj hitreje vzburi, vendar pa imajo težave z inhibicijo tega dražljaja predvsem v neznanih in novih situacijah (Guitar, 2006). Podobnega mnenja je bil tudi Perkins (1992), ki je dejal, da se otroci, ki so bolj rizični za jecljanje, lažje in hitreje prestrašijo. Pravi, da je jecljanje povzročeno, ko ima otrok močno potrebo po tem, da je slišan in razumljen, hkrati pa občuti ravno nasprotno, kar je navadno povzročeno s strani poslušalčevega vedenja (Perkins, 1992). Kar nas preseneča je, da je bilo o povezavi jecljanja in temperamenta ter osebnosti napisanih veliko hipotez, ugibanj in teorij, vendar so le-tem bolj redko sledile raziskave, ki bi postavljene hipoteze potrdile ali ovrgle.

Večina raziskovalcev (Anderson idr., 2003) bi se strinjala, da je temperament sestavljen iz sedmih do devetih dimenzij. Tako Rothbart in Bates (1998) in Wachs (1999) navajajo negativno čustvenost, težavnost, prilagodljivost novim situacijam in ljudem, nivo aktivnosti, samoregulacijo, reaktivnost, družabnost. Pomembno pa se je zavedati, da

na temperamentne značilnosti skozi razvoj vplivajo še drugi dejavniki, še posebej okolje, kar potem gradi celotno osebnost (Thompson, 1999).

Raziskovalci (Conture, 1991, 2001; Guitar, 2006; Zebrowski in Conture, 1998), ki so v zadnjem obdobju raziskovali povezanost temperamenta in jecljanja, pa so ugotavljali, da so otroci, ki jecljajo, bolj občutljivi, ranljivi v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki govorijo fluentno. Pomembno je poznati te značilnosti, saj lahko vplivajo na začetek, nadaljevanje in uspešnost odpravljanja jecljanja. Prav tako pomembno pa lahko vplivajo tudi na komunikacijo v družini. Poleg omenjenih značilnosti so nekateri drugi raziskovalci (Riley in Riley, 1979, 2000; Smith in Kelly, 1997; Starkweather in Gottwald, 1990) opisali probleme, kot je npr. težava s pozornostjo, ki se odraža kot odkrenljivost, vztrajanje, hiperaktivnost, nezmožnost koncentracije, nizek prag frustracije. Tudi te značilnosti imajo lahko vpliv na nastanek, razvoj in potek motnje jecljanja.

Mlajši otroci, ki jecljajo, so se v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki govorijo fluentno, v večini raziskav izkazali kot manj uspešni pri vzdrževanju pozornosti, manj uspešni pri prilagajanju okolju (Embrechts idr., 2000), bolj reaktivni na dražljaje okolja (Wakaba, 1998), bolj občutljivi, anksiozni, introvertirani in zaprti (Fowlie in Cooper, 1978; Glasner, 1949 v Anderson idr., 2003). V nekaterih neobjavljenih študijah pa raziskovalci ugotavljajo, da naj bi imeli otroci, ki jecljajo, višji nivo občutljivosti kot njihovi vrstniki (LaSalle, 1999; Oyler, 1996; Oyler in Ramig, 1995, v Anderson idr., 2003).

V nasprotju z drugimi pa sta Lewis in Goldberg (1997) ugotovila, da tri- do petletni otroci, ki jecljajo, v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki govorijo fluentno, kažejo veliko sposobnost prilagoditve na spremembe in pozitiven odnos do novih dražljajev. Podobne ugotovitve je dobil tudi Williams (2006), in sicer z uporabo Vprašalnika o vedenju (Behavioral Style Questionnaire, skrajšano BSQ; McDevitt in Carey, 1978) pri 20 predšolskih otrocih, ki jecljajo. Ti so imeli višje rezultate na prilagodljivosti v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki jecljajo.

L. Anderson in drugi (2003) so v raziskavi ugotovili, da imajo otroci, ki jecljajo, višje rezultate na skali prilagodljivosti, kar pomeni, da so počasnejši pri privajanju na nove okoliščine in ljudi. Otroci, ki jecljajo, so bolj sramežljivi, tihi, zaprti in anksiozni kot kontrolna skupina otrok, kar v svojih raziskavah ugotavlja tudi Kagan (1989, 1994). Tako se rezultati o slabši prilagodljivosti otrok, ki jecljajo, pojavljajo v raziskavah več raziskovalcev (Embrechts idr., 2000; Fowlie in Cooper, 1978) in kažejo, da slabša prilagodljivost vpliva na začetek, razvoj in vztrajanje jecljanja. Chess in Thomas (1991) pravita, da imajo otroci, ki se počasi prilagajajo novim okoliščinam, težave pri ločitvi od staršev, prav tako se težko navadijo na šolo in težje sklepajo nova prijateljstva. Če se te težave pojavijo pri otrocih, ki jecljajo, so ti otroci bolj nagnjeni k temu, da vztrajajo pri motnji jecljanja in ohranjajo znano vedenje, kot pa da bi se trudili poiskati nove interakcije in vzpostaviti novo vedenje. To pa se lahko kaže v manj fluentni komunikaciji, kar vodi k manjšemu številu priložnosti za komuniciranje, povratno informacijo in razvoj. Paul in Kellogg (1997) pravita, da takšne temperamentne karakteristike prizadenejo celoten govorni in jezikovni razvoj otroka. Anderson in Conture (2000), Meyers in Freeman (1985) sklepajo, da določene temperamentne značilnosti lahko vplivajo na pogosto poročano sopojavljanje jecljanja in govornih in jezikovnih zaostankov. Tako so npr. otroci, ki jecljajo, v nekaterih raziskavah pokazali manj razvit receptivni besednjak kot otroci, ki govorijo fluentno.

Na dimenziji odkrenljivosti so otroci, ki jecljajo, v raziskavi J. Anderson in drugih (2003) dosegli manj točk kot otroci, ki govorijo fluentno, kar bi lahko pomenilo, da so manj odkrenljivi in bolj pozorni pri opravljanju nalog. To pa ne sovпада z raziskavo Embrechtsa in drugih (2000), ki so v raziskavi ugotovili, da so otroci, ki jecljajo, manj uspešni pri vzdrževanju pozornosti. Raziskavi sta bili narejeni z dvema različnima vprašalnikoma, vendar ni razloga, da bi bili zato rezultati drugačni. Lahko da so rezultati drugačni zaradi kulturnih razlik med ameriškimi otroci in belgijskimi otroki, vendar bi bila za to potrebna dodatna raziskava z obema skalama pri obeh skupinah otrok. Manjšo odkrenljivost otrok avtorica (Anderson idr., 2003) povezuje z manjšo sposobnostjo prilagodljivosti na nove okoliščine, kar otroke sili k temu, da vztrajajo pri neki dejavnosti, ki so je navajeni, namesto da bi prešli na drugo in jih zato novi dražljaji ne zmotijo.

Otroci, ki jecljajo, so višje rezultate kot kontrolna skupina dosegli tudi pri dimenziji pravilnosti fizioloških funkcij, kar pomeni, da imajo več nepravilnosti pri opravljanju dnevnih fizioloških funkcij (Anderson idr., 2003). Otroci, ki so nepravilni pri fizioloških funkcijah (hranjenje, spanje, izločanje), so manj predvidljivi in so utrujeni ali lačni ob različni uri. Mogoče to pomanjkanje strukture dneva in bioloških funkcij vpliva tudi na vzpostavljanje fluentnega govora, na njegovo načrtovanje in produkcijo. Nepredvidljivost in nedoločenost, pomanjkanje strukture lahko vodi k anksioznosti, stresu.

Embrechts in drugi (2000), so z uporabo Vprašalnika otrokovega vedenja (Children's Behaviour Questionnaire, skrajšano CBQ; Rothbart in Bates, 1998), ki so ga izpolnili starši, ocenjevali dimenzije temperamenta. Ugotovili so, da imajo otroci, ki jecljajo, manjšo sposobnost vzdrževanja pozornosti in so se manj sposobni prilagoditi na novo okolje. Glede na zapisano v prejšnjem odstavku lahko ugotovimo, da so tudi J. Anderson in drugi (2003), z enakim instrumentarjem prišli do enakih zaključkov.

Študija, ki so jo opravili Howell in drugi (2004), je sestavljena iz dveh delov. V prvem z različnimi jezikovnimi testi in testi za ugotavljanje osebnostnih lastnosti pri otrocih, starih od 18 mesecev do treh let, ugotavljajo povezanost govora, razvoja fluentnosti in otrokovih osebnostnih ter temperamentnih potez. Z ugotavljanjem korelacije med navedenimi merami so želeli ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na razvoj fluentnosti v obdobju okrog začetka pojava jecljanja. Drugi del študije je bil namenjen raziskovanju osebnostnih in temperamentnih potez med otroki, ki jecljajo, in njihovimi vrstniki tudi glede na starost in spol. To skupino so predstavljali starejši otroci kot prvo skupino.

Na razvoj fluentnosti imajo lahko vpliv še druge spretnosti, ki jih poleg jezika razvijajo in usvajajo otroci, stari med 18 mesecev in 3 leti. Za ugotavljanje temperamentnih in osebnostnih potez, ki se povezujejo z zgodnjim razvojem govora in jezika, so uporabili BSQ (McDevitt in Carey, 1978), kjer so temperament in osebnostne poteze svojih od 3 do 7 let starih otrok ocenjevali starši.

Howell in drugi (2004) so ugotovili povezanost temperamenta in fluentnosti govora, povezava med temperamentom in merami, ki so ocenjevale govor in jezik, pa je bila le občasna. Edina pomembna povezanost je bila med testom razumevanja in ritmičnostjo in testom razumevanja in vztrajanjem. Pri 10 otrocih, ki jecljajo, in 10 njihovih vrstnikih so Howell in drugi (2004), v devetih dimenzijah temperamenta, ki so jih ocenjevali otrokovi starši, odkrili, da se otroci, ki jecljajo, v primerjavi z vrstniki razlikujejo v štirih dimenzijah: so aktivnejši kot njihovi vrstniki, manj prilagodljivi na spremembe, bolj nagnjeni k negativnemu razpoloženju in manj vztrajni.

Če primerjamo raziskave Howella in drugih (2004), J. Anderson in drugih (2003) in Embrechtsa in drugih (2000) opazimo, da je edina temperamentna značilnost, ki je

ugotovljena v vseh treh raziskavah in v vseh treh raziskavah tudi enaka, prilagodljivost, in sicer so otroci, ki jecljajo, manj prilagodljivi kot njihovi vrstniki.

Vidimo, da se v raziskavah kažejo razlike v dimenzijah med osebami, ki jecljajo, in osebami, ki so fluentni govorniki. Pri Embrechtsu in drugih (2000) in pri J. Anderson in drugih (2003) se dve dimenziji razlikujeta med osebami, ki jecljajo, in fluentnimi govorniki. Osebe, ki jecljajo, so bile v obeh raziskavah manj prilagodljive kot kontrolna skupina. Pri obeh raziskavah so bile pomembne tudi razlike v zmedenosti, raztresenosti, vendar so bile te razlike v različnih smereh. Embrechts in drugi (2000) pravijo, da so osebe, ki jecljajo, bolj raztresene kot kontrolna skupina, J. Anderson in drugi (2003) pa ugotavljajo, da so osebe, ki jecljajo, manj raztresene kot fluentni govorniki. J. Anderson in drugi (2003) so ugotovili, da imajo osebe, ki jecljajo, manjšo ritmičnost fizioloških funkcij, česar Embrechts in drugi (2000) niso ugotovili. Howell in drugi (2004) prav tako odkrivajo razlike v štirih dimenzijah (aktivnost, prilagodljivost, razpoloženje, vztrajnost). Tako kot Embrechts in drugi (2000) ter J. Anderson in drugi (2003) so ugotovili, da so osebe, ki jecljajo, manj prilagodljive kot fluentni govorniki. Ostale tri dimenzije pa se od drugih dveh raziskav razlikujejo. Howell in drugi (2004) ugotavljajo, da so osebe, ki jecljajo, pomembno aktivnejše, bolj negativne v razpoloženju in manj vztrajne kot osebe, ki govorijo fluentno.

Howell in drugi (2008) so podatke o temperamentu pridobili z longitudinalno študijo. Raziskovali so rizične dejavnike, ki vodijo otroke, stare 8 let, do trajnega jecljanja pri 12 letih. V raziskavi je sodelovalo 76 otrok. Otroci so bili od prvega srečanja naprej diagnosticirani kot otroci, ki jecljajo. Ko so bili otroci, ki jecljajo, stari 12 let, so jih avtorji na podlagi ocene staršev, otroka samega in logopedov uvrstili v skupino otrok s trajnim jecljanjem ali pa v skupino otrok, kjer je jecljanje izzvenelo. Z Vprašalnikom o temperamentu v srednjem otroštvu (Middle Childhood Temperament Questionnaire, skrajšano MCTQ, Hegvik idr., 1995) so ocenili 12 dečkov in 3 deklice, ki so imeli postavljeno diagnozo jecljanja, in 8 dečkov ter 6 deklic, ki so govorili fluentno. Osem otrok, ki so jecljali, je spadalo v skupino otrok s trajnim jecljanjem, sedem pa v skupino, kjer je jecljanje izzvenelo. V primerjavi temperamentalnih značilnosti vseh otrok, ki so jecljali, in kontrolne skupine, so se razlike pokazale na dimenziji pristopa/umika in praga odzivnosti. Otroci, ki jecljajo, so bili pomembno bolj odmaknjeni kot otroci kontrolne skupine. Prav tako so imeli pomembno višji prag odzivnosti na spremembe svetlobe, temperature in zvoka.

V primerjavi otrok, ki spadajo v skupino, ki trajno jeclja, s kontrolno skupino pa so avtorji (Howell in drugi, 2008) ugotovili, da se otroci, ki trajno jecljajo, od kontrolne skupine razlikujejo po intenzivnosti razpoloženja. Otroci, ki trajno jecljajo, so pokazali pomembno manj čustev kot fluentni govorniki kontrolne skupine. Primerjava otrok, ki so spadali v skupino otrok, kjer je jecljanje izzvenelo, s kontrolno skupino pa je pokazala razlike v prej omenjenem pristopu/umiku. Otroci, pri katerih je jecljanje izzvenelo, so bili manj prilagodljivi kot otroci kontrolne skupine. Ko so med seboj primerjali skupino otrok, kjer je jecljanje pri dvanajstih letih izzvenelo, in skupino, ki trajno jeclja, so ugotovili, da so otroci, pri katerih je jecljanje izzvenelo, manj prilagodljivi kot tisti otroci, ki trajno jecljajo. Otroci, ki spadajo v skupino, ki trajno jeclja, so imeli intenzivnejše razpoloženje kot kontrolna skupina.

Glavna ugotovitev, ki jo je dala raziskava temperameta v povezavi z napovedovanjem obstojnosti/izzvenevanja, je, da imajo otroci, pri katerih je jecljanje izzvenelo, manj prilagodljiv temperament kot kontrolna skupina ali pa kot otroci, ki trajno jecljajo.

Eggers in drugi (2009) so z raziskavo želeli ugotoviti, ali se temperamentne značilnosti, ugotovljene z belgijsko različico Vprašalnika otrokovega vedenja (CBQ; Van den Bergh in Ackx, 2003), razlikujejo med otroki, ki jecljajo, in otroki z vozlički na glasilkah in njihovimi vrstniki, ki govorijo fluentno, in nimajo vozličkov na glasilkah. V raziskavi je sodelovalo 9 otrok, ki jecljajo, 149 otrok, ki govorijo fluentno, in 41 otrok z vozlički na glasilkah. Otroci so bili stari od 3 do 8 let. Rezultati so bili podobni pri vseh treh skupinah: koeficienti ujemanja so bili višji pri otrocih, ki jecljajo, in njihovih vrstnikih, nekoliko skromnejši pa pri otrocih z vozlički na glasilkah in njihovih vrstnikih. Najnižje ujemanje koeficientov je bilo na skali samoregulacije, sposobnosti učinkovite kontrole.

Roy in Bless (2000, v Eggers idr., 2009) sta ugotovila, da imajo ljudje z vozlički na glasilkah prav tako višje rezultate na skali ekstravertnosti, kar kaže na smiselnost primerjave med osebami, ki jecljajo, in osebami, ki imajo druge govorne, jezikovne ali glasovne motnje.

Eggers in drugi (2009) so ugotovili, da so imeli otroci, ki jecljajo, višje rezultate na področju impulzivnosti, aktivnosti in sramu. Odsotnost inhibicijske kontrole je bila bolj povezana z ekstravertnostjo. Pri otrocih z vozlički so ugotovili nižje rezultate kot pri drugih dveh skupinah na vseh skalah, razen na skali smeha, kjer so imeli enake rezultate kot njihovi vrstniki. Na vseh skalah, povezanih z negativnim vplivom, razen pri neudobnosti in strahu, so dosegali otroci, ki jecljajo, in otroci z vozlički višje rezultate kot njihovi vrstniki. Še posebej so bili višji rezultati otrok, ki jecljajo, in otrok z vozlički opazni na skali reaktivnosti, kar bi pomenilo, da se v primeru stresnih situacij pri njih prej pojavijo negativna čustva, neudobje, žalost in frustracija. V nasprotju z njihovimi vrstniki je bila odsotnost inhibitorne kontrole pri otrocih, ki jecljajo, bolj kot pri otrocih, ki imajo vozličke na glasilkah, povezana z negativnim vplivom.

Obremenitev na skali usmerjanja pozornosti je bila pri otrocih, ki jecljajo, in pri otrocih z vozlički, višje kot pri njihovih vrstnikih, to pa je bilo povezano z nižjo inhibicijsko kontrolo. Tako pri otrocih, ki jecljajo, kot pri otrocih z vozlički, je bila prisotna manjša sposobnost načrtovanja in zaviranja neprimernih odzivov.

Rezultati o višjih obremenitvah pri usmerjanju pozornosti in pri zaznavni občutljivosti ter slabša inhibitorna kontrola pri otrocih, ki jecljajo, lahko pomenijo, da je njihov sistem samonadzora lažje zmotiti tako s spremembami zunanjih kot notranjih okoliščin. Če te spremembe otroci dojamejo kot stresne, bolj usmerijo svojo pozornost nanje in s tem vzdržujejo ali poslabšajo nivo stresa. To pa lahko zavira njihovo sposobnost odgovoriti na primeren način (Eggers idr., 2009).

Leta 2010 so Eggers in drugi (2010) v drugi raziskavi ugotavljali, ali se 116 otrok, ki jecljajo, in njihovih vrstnikov, starih od 3 do 8 let, razlikujejo po temperamentnih značilnostih in ali se temperamentne značilnosti povezujejo z jakostjo jecljanja in s trajanjem terapije. Tudi tokrat so temperamentne značilnosti ocenjevali z belgijsko različico Vprašalnika otrokovega vedenja (CBQ; Van den Bergh in Ackx, 2003), kjer so starši ocenili vedenje svojih otrok. Rezultati so pokazali razlike med otroki, ki jecljajo, in njihovimi vrstniki pri temperamentnem dejavniku negativna čustva in samoregulacija. Rezultati posameznikov so pokazali, da imajo otroci, ki jecljajo, v primerjavi z njihovimi vrstniki, ki govorijo fluentno, nižje rezultate na skali inhibicijske kontrole, preusmeritve pozornosti, višje rezultate pa na skali strahu/frustracije, pristopa in motorične aktivacije. Kot ugotavljajo jakost jecljanja in meseci od začetka trajanja terapije niso povezani s temperamentnimi značilnostmi (Eggers idr., 2010).

Baz in Elsayed (2010) v raziskavi, ki je bila narejena v Egiptu, kjer sta ugotavljala pogostost psihiatričnih motenj pri predšolskih otrocih, ki jecljajo, in prisotnost posebnih psihosocialnih profilov, ki bi lahko karakterizirali otroke, ki jecljajo, v določene podtipe, ugotavljata tudi njihove temperamentne značilnosti. Pod psihiatrične motnje sta avtorja Baz in Elsayed (2010) štela tudi motnje pozornosti in hiperaktivnosti, depresijo, anksioznost in njej podobne motnje, kot npr. socialna fobija in obsesivno kompulzivne motnje. V raziskavi je sodelovalo 65 otrok, ki so jecljali, in 38 otrok, ki so govorili fluentno. Otroci so bili stari od 3 do 6 let. Za ugotavljanje temperamentnih značilnosti so uporabili kratko obliko arabske različice Vprašalnika o otrokovem vedenju (Mjdandzic idr., 2005; Putnam in Rothbart, 2006). Vprašalnik je sestavljen iz treh skal, izpolnijo ga otrokovi starši, ocenjuje pa tri dimenzije temperamenta: ekstravertnost, negativna čustva, samoregulacija. Ekstravertnost se odraža skozi visoko pozitivno impulzivnost, visoko zadovoljstvo in močno negativnost na skali sramežljivosti. Negativna čustva se odražajo na skali kot visoko pozitivna žalost, strah, jeza/frustracija, negativna reaktivnost. Moč kontrole se na skali kaže kot visoka sposobnost inhibicijske kontrole, pozornosti, nizka intenzivnost zadovoljstva in zaznavne občutljivosti (Mjdandzic idr., 2005). Baz in Elsayed (2010) sta ugotovila, da so otroci, ki jecljajo, manj prilagodljivi, bolj nagnjeni k frustraciji in bolj odkrenljivi. Pravita, da je prav pomanjkanje kontrole pozornosti in manjša sposobnost inhibicij značilnost, ki jo pripisujemo tudi motnjam pozornosti, ki so, kot sta ugotovila, najpogostejša oblika psihiatrične motnje pri otrocih, ki jecljajo (Baz in Elsayed, 2010).

Kefalianos in drugi (2012) in Jones in drugi (2014) so naredili pregled objavljenih raziskav, ki se dotikajo področja jecljanja in temperamenta ter razlik med otroki, ki jecljajo, in fluentnimi govorci. Iz njihovih ugotovitev povzamemo, da so bili zaključki različnih raziskav med seboj zelo različni, pa vendar se je nekaj odkritij skozi raziskave vseeno ponavljalo. Pri predšolskih otrocih, ki jecljajo, so v primerjavi s predšolskimi otroki, ki govorijo fluentno, v treh raziskavah odkrili manjšo prilagodljivost, v dveh raziskavah pa so ugotovili manjšo sposobnost usmerjene pozornosti/vztrajanje in negativnost razpoloženja.

Kot lahko razberemo iz tabele 1, kjer so prikazane podobnosti in razlike različnih raziskav temperamenta pri otrocih, ki jecljajo, se pri vsaki temperamentni značilnosti pojavi nekaj raziskav, ki ugotavljajo razlike med otroki, ki jecljajo, in otroki, ki govorijo tekoče, v eno smer in raziskave, ki ugotavljajo razlike v nasprotno smer, pa vendar vse raziskave ugotavljajo razlike med otroki, ki jecljajo, in njihovimi vrstniki, ki govorijo tekoče. Vsekakor k različnim rezultatom prispevajo tudi majhni vzorci, nedodelana metodologija in pomanjkanje ustreznih instrumentov.

Tabela 1: Pregled razlik in podobnosti različnih raziskav o temperamentu otrok, ki jecljajo.

Temperamentna značilnost:	Oyler (1996)	Lewis in Goldberg (1997)	Wakaba (1998)	Embrechts in drugi (2000)	Riley, Riley, (2000)	Anderson in drugi (2003)	Howell in drugi (2004)	Wiliams (2006)	Howell in drugi (2008)	Egger in drugi (2009 in 2010)	Baz in Elsayed (2010)
Aktivnost			Manj aktivni		Bolj aktivni		Bolj aktivni			Bolj aktivni	
Ritmičnost fizioloških funkcij		Bolj ritmični				Manj ritmični					
Pristop	Zaprti		Zaprti						Bolj odmaknjeni		
Prilagodljivost		Prilagodljivi		Neprilagodljivi		Neprilagodljivi	Neprilagodljivi	Prilagodljivi			Neprilagodljivi
Intenzivnost										Impulzivni	
Razpoloženje	Občutljivi		Anksiozni		Občutljivi		Negativno			Negativno	Negativno
Vztrajnost					Vztrajni		Nevztrajni				
Motenje dražljajev		Positiven odnos do novih dražljajev			Motnje pozornosti						
Odkrenljivost				So raztreseni oz. jih dražljaji zmotijo.	Dražljaji jih zmotijo.	Niso raztreseni oz. dražljaji jih ne zmotijo.				Slaba inhibitorna kontrola – zunanji in notranji dražljaji	Slaba inhibitorna kontrola – dražljaji jih zmotijo.
Odzivnost									Višji prag odzivnosti		

Glede na ugotovitve različnih raziskovalcev bi lahko težave otrok, ki jecljajo, v povezavi s temperamentnimi značilnostmi, glede na prisotnost še drugih spremenljivk, ki vplivajo na jecljanje, pojasnili na več različnih načinov. Ena izmed možnih tez pravi, da temperament vpliva na jecljanje, kar pomeni, da značilnosti, kot so nervoza, pomanjkanje ugodja, ki ga doživlja oseba, ki jeclja, med govorom vplivajo na fluentnost govora. To pojasni dejstvo, da otroci, ki jecljajo, manj jecljajo pri vsakodnevni opravi, rutinah in ob stiku z znanimi ljudmi. Druga teza pravi, da jecljanje vpliva na temperament. Otroci, ki jecljajo, nasprotujejo izstopu iz varnega področja komunikacije, ki je predvidljiva in lažja zanje. Ko so prisiljeni govoriti zunaj tega varnega kroga komunikacije, ki jo predstavlja dnevna rutina, otroci jecljajo bolj. Tako lahko otrok neodvisno od temperameta raje ostane tam, kjer se počuti varneje, in mu je lažje komunicirati. Za potrditev takšne hipoteze pa se morajo otroci najprej zavedati razlik med fluentnostjo govora in jecljanjem, kar pa je pri predšolskih še posebej težko dokazljivo. Najbolj verjetna pa se zdi tretja teza, ki je nekje med prvo in drugo in pravi, da jecljanje in temperament preprosto delujeta vzajemno. To sovпада tudi z definicijo temperameta po Rothbart in Bates (1998), ki pravita, da je temperament odprta spremenljivka, ki je lahko pod vplivom okolja in/ali vzajemno deluje z okoljem.

Zaključek

Skupna značilnost omenjenih raziskav temperameta in jecljanja je, da predstavljene raziskave ugotavljajo razlike tako med predšolskimi otroki kot tudi med šolskimi otroki, ki jecljajo, in njihovimi vrstniki, ki govorijo tekoče. J. Anderson in drugi (2003) v svojem članku pišejo o treh raziskavah, v katerih so bili udeleženi šolski otroci (Fowlie in Cooper, 1978; Oyler, 1996; Oyler in Ramig, 1995). Vse te raziskave poročajo o pomembnih razlikah v temperamentnih značilnostih otrok, ki jecljajo, in njihovih vrstnikov. Otroke, ki jecljajo, opisujejo kot bolj občutljive in zaprte kot kontrolno skupino (Fowlie in Cooper, 1978). Guitar (2003) je odkril, da se tudi odrasli, ki jecljajo, na standardiziranem testu za ocenjevanje temperameta prav tako pomembno razlikujejo od odraslih, ki govorijo fluentno. Izrazito višje rezultate so dosegali pri oceni "nervoze/živčnosti". Zavedati se je potrebno, da primerjava rezultatov predšolskih otrok, šolskih otrok in odraslih ni primerna, ker je občutljivost temperameta pri šolskih otrocih in odraslih lahko drugačna zaradi vpliva daljše izpostavljenosti jecljanju, kot je to pri predšolskih otrocih.

Če povzamemo, se večina avtorjev (Buss in Plomin, 1984; Kagan, 1989; Rothbart in Derryberry, 1981) strinja, da je temperament relativno stabilen in gensko določen, na stopnjo izraženosti določene temperamentne značilnosti pa pomembno vplivajo okoljski dejavniki (Kagan, 1994; Rothbart in Bates, 1998). Zaradi tega obstaja verjetnost, da obstaja povezava med jecljanjem, časom nastanka oz. pojava jecljanja in temperamentnimi značilnostmi. Poudariti pa je potrebno, da so nekatere raziskave narejene na majhnem vzorcu (od 6 do 12 otrok), zato bi bile zaradi tega potrebne nadaljnje raziskave na večjem vzorcu oseb, ki jecljajo. Prav tako bi bilo potrebno še podrobneje raziskati povezavo temperamentnih značilnosti z začetkom in razvojem jecljanja. Pomembno bi bilo v ta namen uporabiti standardiziran test in osebe oceniti pred kakršnokoli terapijo in čim bližje začetku pojava jecljanja. Vsekakor pa bi morali biti sodelujoči izbrani po dobro preišljenem in določenem kriteriju.

Literatura

Anderson, J., Pellowski, M., Conture, E., Kelly, E. (2003). Temperamental characteristics of young children who stutter. *Journal of Speech, Language, & Hearing Research*, 46, 1221–1233.

- Anderson, J. A., Conture, E.G. (2000). Language abilities of children who stutter: A preliminary study. *Journal of Fluency Disorders*; 25:283–304.
- Baz, H., Elsayed, H. (2010). Psychosocial Profile of Preschool Stuttering Children with Co-morbid Psychiatric Disorders. *Unit of Phoniatics, ORL Department1, Psychiatry Department2, Faculty of Medicine, Mansoura University, Mansoura, Egypt*.
- Buss, A. H.; Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Erlbaum; Hillsdale, NJ.
- Chess, S.; Thomas, A. (1991). Temperament and the concept of goodness of fit. V: Strelau, J.; Angleitner, A. (Ur.). *Explorations in temperament: International perspectives on theory and measurement (str. 15-28)*. Plenum Press; London.
- Conture, E. G. (2001). *Stuttering: Its nature, diagnosis, and treatment*. Allyn & Bacon; Boston.
- Conture, E. G. , Kelly, E. M. (1991). Young stutterers' nonspeech behavior during stuttering. *Journal of Speech and Hearing Research*; 34:1041–1056.
- De Nil, L. (1999). Stuttering: A neurophysiological perspective. In: Ratner, NB.;
- Healey, EC., editors. *Stuttering research and practice: Bridging the gap*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eggers, K., De Nil, L. F., van Den Bergh, B. R H.(2009).Factorial temperament structure of stuttering, voice disordered, and normal speaking children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 52, 1610–1622.
- Eggers, K., DeNil, L. F., Van den Bergh, B. R. H. (2010). Temperament dimensions in stuttering and typically developing children. *Journal of Fluency Disorders*, 35, 1–18.
- Embrechts, M.; Ebben, H.; Franke, P.; van de Poel, C. (2000). Temperament: A comparison between children who stutter and children who do not stutter. V: Bosshardt, H. G.; Yaruss, J. S.; Peters, H. F. M., (Ur.). *Proceedings of the Third World Congress on Fluency Disorders: Theory, research, treatment, and self-help (str. 557-562)*. University of Nijmegen Press; Nijmegen, The Netherlands.
- Fowlie, G. M., Cooper, E. B. (1978). Traits attributed to stuttering and nonstuttering children by their mothers. *Journal of Fluency Disorders*, 3, 233–246.
- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., in drugi (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 58, 505–529.
- Guitar, B. (2006). *Stuttering, an integrated approach to its nature and treatment*. Baltimore: Williams and Wilkins.
- Guitar, B. (2003). Acoustic startle responses and temperament in individuals who stutter. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*; 46:233–240.
- Hegvik, R. L., McDevitt, S. C., Carey, W. B. (1995). *The Carey temperament scales*. Scottsdale, AZ: Behavioral-Developmental Initiatives.
- Howell, P., Davis, S., Patel, H., Cuniffe, P., Downing-Wilson, D., Au-Yeung, J.,Williams, R. (2004). Fluency development and temperament in fluent children and children who stutter. V: A.Packman, A. Meltzer, H. F.M. Peters (Ur.), *Theory, research and therapy in fluency disorders. Proceedings of the 4th World Congress on Fluency Disorders (pp. 250–256)*.
- Howell, P., Davis, S., Williams, R. (2008). Late childhood stuttering. Department of Psychology and Centre for Human Communications, University College London.
- Jones, R., Choi, D., Conture, E. (2014). Temperament, Emotion, and Childhood Stuttering. *Seminars in Speech and Language*, 35(2), 113-130.
- Kagan, J. (1994). *Galen's prophecy: Temperament in human nature*. Basic Books; New York.

- Kagan, J. (1989). Temperamental contributions to social behavior. *American Psychologist*; 44:668–674.
- Kefalianos, E., Onslow, M., Block, S., Menzies, R., Reilly, S. (2012). Early stuttering, temperament and anxiety: two hypotheses. *J Fluency Disord*; 37(3): 151–163.
- Lewis, K. E, Goldberg, L. L. (1997). Measurements of temperament in the identification of children who stutter. *European Journal of Disorders of Communication*; 32:441–448.
- Logan, K., Yaruss, S. (1999). Helping parents address attitude and emotional factors with young children who stutter. *Contemporary Issues in Communication Sciences and Disorders*, 26, 69–81.
- McDevitt S.C., Carey, W.B. (1978). The measurement of temperament in 3-7 year old children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 19, 245-253.
- Meyers, S. C, Freeman, F. J. (1985). Mother and child speech rates as a variable in stuttering and disfluency. *Journal of Speech and Hearing Research*; 28:436–444.
- Mjdandzic, M., Al-Faisal, W., Karakhalil, S. (2005). Temperament in Syrian child: the Arabic translation of the Children' Behavior Questionnaire. Personal communication.
- Oyler, M. E (1996). Vulnerability in stuttering children. Dissertation Abstracts International.
- Oyler, M. E.; Ramig, P. T. (1995). Vulnerability in stuttering children. Session presented at the annual convention of the American Speech-Language-Hearing Association; Orlando.
- Paul, R., Kellogg, L. (1997). Temperament in late talkers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*; 38:803–811.
- Perkins, W. (1992). *Stuttering prevented*. San Diego, CA: Singular.
- Putnam, S., Rothbart, M. (2006). Development of short and very short forms of the Children's Behavior Questionnaire. *J Personality Assess*; 87(1): 103–113.
- Putnam, S. P., Ellis, L. K., Rothbart, M. K. (2001). The structure of temperament from infancy through adolescence. V: A. Elias, A. Angleitner (Ur.), *Advances/proceedings in research on temperament* (str. 165–182). Lengerich, Germany: Pabst Scientist Publishers.
- Riley, G., Riley, J. (1979). A component model for diagnosing and treating children who stutter. *Journal of Fluency Disorders*; 4:279–293.
- Riley, G., Riley, J. (2000). A revised component model for diagnosing and treating children who stutter. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*; 27:188–199.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., Hershey, K. L., Fisher, P. (2001). Investigation of temperament at three to seven years: The Children's Behavior Questionnaire. *Child Development*, 72, 1394–1408.
- Rothbart, M. K., Bates, J. E. (1998). Temperament. In W. Damon, N. Eisenberg (Ur.), *Handbook of child psychology. Vol. 3: Social, emotional and personality development* (str. 105–176). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Rothbart, M. K.; Derryberry, D. (1981). Development of individual differences in temperament. V: Lamb, ME.; Brown, AL. (Ur.). *Advances in developmental psychology* (str. 37-86). Erlbaum; Hillsdale, NJ.
- Seery, C. H., Watkins, R. V., Mangelsdorf, S. C., Shigeto, A. (2004). Subtyping stuttering II: Contributions from language and temperament. *Journal of Fluency Disorders*, 32, 197–217.
- Seery, C. H., Watkins, R. V., Mangelsdorf, S. C., Shigeto, A. (2007). Subtyping stuttering II: Contributions from language and temperament. *Journal of Fluency Disorders*, 32(3), 197–217.
- Smith, A., Kelly, E. (1997). Stuttering: A dynamic, multifactorial model. V: R. Curlee, G. Siegel (Ur.), *Nature and treatment of stuttering: New directions*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

- Smith, A. (1999). Stuttering: A unified approach to a multifactorial, dynamic disorder. In: Ratner, NB.; Healey, EC., editors. *Stuttering research and practice: Bridging the gap*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Starkweather, CW., Gottwald, S.R., Halfond, M. M. (1990). *Stuttering prevention: A clinical method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Strelau, J. (1998). *Temperament: A psychological perspective*. Plenum Press; New York.
- Thompson, R. A. (1999). The individual child: Temperament, emotion, self, and personality. V: Bornstein, M. H., Lamb, M. E. (Ur.), *Developmental psychology: An advanced textbook* (str. 377-409). Erlbaum; Mahwah, NJ.
- Van den Bergh, B., Ackx, M.(2003). Een Nederlandse versie van Rothbarts' Children's Behavior Questionnaire'. [The Dutch version of Rothbart's Children's Behavior Questionnaire]. *Kind en Adolescent, 24*, 77–84.
- Vanryckeghem, M., Brutten, G. (1997). The speech-associated attitude of children who do and do not stutter and the differential effect of age. *American Journal of Speech-Language Pathology, 6*, 67–73.
- Zebrowski, P.; Conture, E. G. (1998). Influence of non-treatment variables on treatment effectiveness for schoolage children who stutter. V: Cordes, A.; Ingham, R., (Ur.). *Treatment efficacy for stuttering: A search for empirical bases* (str. 293-310). Singular; San Diego, CA.
- Zebrowski, P., Kelly, E. (2002). *Manual of stuttering intervention*. V *Singular Thomson Learning*. Clifton Park: NewYork.
- Zimmerman G. (1980). Stuttering: A disorder of movement. *Journal of Speech and Hearing Research; 23*:122–136.
- Yairi, E. (2007). Subtyping stuttering I: A review. *Journal of Fluency Disorders, 32*, 165–196.
- Wachs, T. D. (1999). The what, why, and how of temperament: A piece of the action. V: Balter, L.; Tamis- LeMonda, C., (Ur.). *Child psychology: A handbook of contemporary issues* (str. 23-44). Psychology Press; Philadelphia.
- Wakaba, Y. (1998). Research on temperament of children who stutter with early onset. V: Healey, E. C.; Peters, H. F. M., (Ur.). *Stuttering: Proceedings of the Second World Congress on Fluency Disorders* (str. 84-87). University Press Nijmegen; Nijmegen, The Netherlands.

Kratka predstavitev avtorice

As. Jerneja Novšak Brce je profesorica defektologije, logopedinja in surdopedagoginja. Na Pedagoški fakulteti v Ljubljani je zaposlena kot asistentka za področje specialne in rehabilitacijske pedagogike. Ukvarja se s področjem govorno-jezikovnih motenj, kamor spada tudi jecljanje, ter s področjem gluhotote in naglušnosti.